

Розглянуто стан та перспективи взаємодії кооперативного руху та профспілкових структур у сучасному соціумі. Виявлено їх структурний вплив на формування нової інституційної системи. Показано спільність ідеології кооперативного та профспілкового рухів, в основі якої лежить чітко виражена соціальна орієнтація.

Ключові слова: соціальний інститут, господарська діяльність, кооперативний рух, профспілки.

The state and the perspectives of the interaction of cooperative movement and trade-unionism in the modern socium are examined. Their structural influence over the forming of the new institutional system is exposed. The community of the ideology of cooperative movement and trade-unionism based on the distinct social orientation is shown.

Keywords: social institute, economic activity, cooperative movement, trade-unionism.

За умов інституційної трансформації українського суспільства на особливу увагу заслуговують соціальні інститути – профспілки, споживчі кооперативи, кредитні спілки тощо, – які реалізують концепцію асоціативних соціальних структур і безпосередньо беруть участь у формуванні нової інституційної системи. Різні аспекти взаємодії профспілкового і кооперативного руху на сучасному етапі розглядаються в працях російських та українських дослідників [2–9].

Мета статті – розглянути стан та перспективи взаємодії кооперативного руху та профспілкових структур.

У всьому світі кооперація разом з профспілками – давній та найчисленніший соціально-економічний рух людей. Сьогодні він об'єднує більш

ніж 800 млн. чоловік. Всі вони обрали кооперативну форму діяльності як найбільш відповідну їх потребі змінити життя на краще. Цей вибір пояснюється тим, що кооперативи, як і профспілки, в основу своєї діяльності завжди покладають інтереси людей, демонструючи при цьому значний потенціал інституційних інновацій [9].

За оцінками ООН майже 3 млрд. чоловік, або половина населення земної кулі, забезпечують себе коштами для існування завдяки кооперативним підприємствам. У країнах Африки кооперативний рух став другим за значущістю в забезпеченні людей роботою після державного сектора. У Європі кооперативи надають роботу більше 5 млн. чоловік. Особливо значною є їхня роль у забезпеченні зайнятості для жінок і молоді, рівень якої в багатьох країнах світу дуже низький [11].

За роки свого існування кооперативи зарекомендували себе як конкурентоспроможні підприємства, не менш ефективні за інші ринкові структури. В основі процвітання кооперативної форми діяльності лежить турбота про членів, а не особиста вигода. Завдяки своїй гнучкості кооперативи відповідають постійно змінюваним потребам людей навіть у складних економічних, соціальних і політичних обставинах [8].

Кооперативний рух відіграє важливу роль у сільському господарстві, у промисловості, в роздрібній торгівлі, в житловому будівництві та інших сферах економічної діяльності. Кооперативи поділяються на виробничі та споживчі. Термін “кооператив” зазвичай відноситься до економічного підприємства, що ґрунтується на сумісних діях і самодопомозі. Кооперативне підприємство повинне мати прямий зв'язок з потребами та економічними інтересами його членів. Серед принципів кооперативного руху: свобода членства – ніхто не може бути виключений окрім випадків порушення статуту; незалежність від політичних партій і віросповідання; демократичне управління – “один член – один голос”; обмеження доходів на вкладений пай; кооперативне співтовариство – асоціація людей, а не капіталу; накопичення капіталу на розвиток і економічну самостійність; взаємодія кооперативів [1, С. 324].

В умовах сучасної глобалізації кооперативна модель успішно витримує випробування на міцність. Створюються нові кооперативні підприємства в галузі інформаційних технологій. На перше місце в кооперативах виходить соціальна сфера діяльності: надається допомога малоімущим верствам населення, створюються нові робочі місця, до роботи активно залучаються жінки та молодь. Власне кажучи, вони захищають людей соціально інколи навіть більше, ніж профспілки. Це вже залежить від конкретних кооперативів та їх ставлення до своїх членів.

З іншого боку, профспілка не завжди має можливість зробити те, що можна зробити через кооперативи. Діяльність профспілок більшою мірою спрямована на дотримання робочих норм і прав, а діяльність кооперативів – на їх реалізацію з погляду фінансів. У змішаній економіці кооперативний рух діє як "третя сила", або "третя альтернатива", приватна і державна власність, ґрунтуючись на принципі демократії і користуючись широкою народною підтримкою. У деяких областях – особливо серед споживчих кооперативів – кооперація стала врівноважуючою силою на ринку на користь простих людей, наприклад, в питаннях ціноутворення.

Кооперативи діють у всіх сферах господарської діяльності. Вони займаються переробкою і збутом сільгосппродукції, кредитуванням, страховою і банківською справою, житловим будівництвом, транспортом, виробництвом товарів, торгівлею, надають найрізноманітніші соціальні послуги.

У багатьох країнах кооперативи вважаються надійнішими, ніж традиційні корпорації. Вони забезпечують безпеку продуктів харчування, займаються проблемами захисту навколишнього середовища. Але найбільшим досягненням кооперативної моделі є внесок у створення мирного суспільства, заснованого на розумінні та співпраці між людьми різних культур і соціального статусу [3].

З моменту свого створення кооперативи постійно співпрацювали з профспілками, особливо в міжнародному плані – це можна побачити на прикладі діяльності Міжнародного Кооперативного Альянсу (МКА) [9]. Крім того, кооперативи, як правило, також мають свої профспілки. Це означає, що, хоча багато в чому цілі у них співпадають, все ж таки без профспілок тут також не

обійтися. Профспілки захищають людей переважно з юридичного боку, а кооперативи – з фінансового.

На початку 90-х років XX століття нова кооперація переживала процес бурхливого розвитку. Зростала чисельність незалежних кооперативів, все більша кількість працездатного населення зі всіх галузей народного господарства втягувалася в їх діяльність. Це не могло не викликати різкої протидії держапарату на різних рівнях. Молодий, політично слабкий рух вимушений був захищатися – за допомогою профспілки [2, С. 192]. Прихильники альтернативної радянському ВЦСПС профспілки кооператорів були упевнені, що кращого інструменту захисту прав осіб, що працюють у приватних структурах, немає. Профспілка працівників середнього і малого бізнесу відрізняється від класичних форм організації профспілок тим, що, будучи створеним підприємцями, а не представниками найманої праці, у своєму Статуті нарівні із завданнями захисту прав та інтересів найнятих робітників, має також завдання захисту прав та інтересів підприємців, сприяння розвитку підприємництва [5, С. 79]. В принципі, профспілка працівників кооперації і не може бути іншою. Адже кооператив є формою підприємницької організації, що об'єднує *рівноправних* членів кооперативу. Використання ж найманої праці там обмежене всього 20 відсотками. Крім того, за своїми організаційною формою та принципами роботи кооператив близький профспілці. Профспілка має достатній потенціал розвитку трудових відносин у підприємницьких структурах, а також розвиток самого вітчизняного підприємництва. Адже тільки сумісні дії профспілки і підприємців можуть бути ефективними.

Професійна спілка є інструментом, який відносно урівноважує нерівність соціальних ресурсів двох сторін трудових відносин – працівників і роботодавців. Діяльність профспілок у традиційному розумінні спрямовується на реалізацію трьох основних функцій: представництво інтересів найманих працівників, регулювання трудових відносин і солідаризація найманих працівників.

В Україні, як і в інших країнах – пострадянських і західних, впродовж останніх десятиліть з'явилися нові чинники, що впливають на виконання цих функцій – це формування нових принципів організації виробництва, зміна

структури і форм зайнятості і загалом змінювання самої системи найманої праці. Зменшується як відносно, так і абсолютно чисельність промислового пролетаріату (так званих "синіх комірців"), що традиційно складали соціальну основу профспілкового руху, і замість монолітної, однорідної армії найманих працівників з'являється значно диференційована за соціальними позиціями та інтересами робоча сила [6]. Саме виникнення ринку робочої сили ускладнює реалізацію класичної функції профспілок – функції з колективного відстоювання інтересів найманих робітників, оскільки ці інтереси сьогодні виявляються дуже різnorodними [10].

Тому цілком правомірним сьогодні є плюралізація професійних спілок, тобто має місце представництво інтересів різних професійних груп робітників. Утворюються нові, так звані вільні профспілки, які орієнтуються на незалежність від держави, власників і адміністрації підприємств, також є нові профспілкові організації, які об'єднані на регіональному та міжрегіональному рівнях [7]. Спроби пристосування до роботи в умовах конкурентної економіки здійснюються в напрямку становлення системи трипартизму – тобто співпраці трьох суб'єктів соціально-трудових відносин – профспілок, підприємців і органів державної влади [4]. Але слід відмітити, що цей принцип трипартизму значною мірою ще залишається декларативним і дуже повільно впроваджується в практику трудових відносин.

Що загального між кооперацією і профспілкою? Перш за все – чітко виражена соціальна орієнтація. Споживча кооперація піклується про належне обслуговування своїх пайовиків і всіх селян, профспілка ж забезпечує захист прав та інтересів працівників системи споживкооперації. В основі співпраці лежить близька за своєю суттю ідеологія кооперативного та профспілкового рухів. Саме тому їх спільну роботу можна вважати конструктивною співпрацею на основі принципів соціального партнерства, що заслуговує на подальшу дослідницьку увагу.

Література:

1. Большой экономический словарь. 2-е изд. / Под ред. *А.Н. Азрилияна*. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
2. *Гордон Л.А., Клопов Э.В.* Потери и обретения в России девяностых. – М.: УРСС, 2000. – Т.1. – 304 с.
3. *Каширин В.В.* Функции потребительской кооперации в переходной экономике // Вестн. Моск. ун-та. – Сер. 6. Экономика. – 1997. – № 1. – С. 16–28.
4. *Коржов Г.* Соціокультурна легітимність підприємництва в українському суспільстві першого десятиліття трансформацій // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 3. – С. 165–177.
5. *Бабаева Л.В. и др.* Малый бизнес в России: социальные типы и сферы деятельности. – Москва: Моск. обществ. науч. фонд, 1993. – 79 с.
6. Профсоюзное пространство современной России / Под ред. *В. Борисова, С. Кларка*. – М.: ИСИТО, 2001. – 416 с.
7. Солидаризация в рабочей среде: социальное и индивидуальное / Отв. ред. *В.А. Ядов*. – М.: Институт социологии РАН, 1998. – 231 с.
8. *Теплова Л.Е., Уколова Л.В., Тихонович Н.В.* Кооперативное движение. – М.: РДЛ, 2003. – 304 с.
9. *Титаев В.Н.* Власть. Бедность. Кооперация. – Саратов: РИИЦ ПКИ, 2003. – 304 с.
10. *Crouch C.* The Snakes and Ladders of Twenty-First-Century Trade Unionism // Oxford Review of Economic Policy. – 2000. – Vol. 16. – № 1. – P. 70–73.
11. *Kramer W.* Kooperativen in Mittel und Ostern Europe. – Berlin, 1998. – 105 s.